

CÂTEVA PROFETII DIN VECHIUL TESTAMENT DESPRE MAICA DOMNULUI

Șerban Drugaș

SOME BIBLICAL PROPHECIES ABOUT THE MOTHER OF GOD

Abstract: The biblical prophecies are of many kinds, from the most obvious to allusions and metaphors, from those concerning the future of Israel to those with a messianic or eschatological content. Among the messianic prophecies, those referring to the Mother of the Lord are special. We find the interpretation of the prophecies first in the New Testament, and then in the Holy Tradition of the Church. The rationalist doubt for the prophetic or miraculous character of a certain biblical text has no relevance when speaking about the work of God, as it is confessed in the Scripture and by the Church.

We treated in this paper the following prophecies about the Mother of God: *Genesis* 3:15, *Psalms* 44/45,11-21, *Proverbs* 8,22-23, *Isaiah* 7,14 și *Ezekiel* 44,1-3.

First, the Mother of God is presented, in *Genesis* 3:15, as the second Eve, giving birth to Messiah. Then, we understand that she was chosen by God, Who made her a lot of gifts, especially spiritual (*Psalms* 44/45:11-15 – cf. *Luke* 1:28). The prophecy is sending us to a moment not mentioned in the New Testament, but kept in the Tradition – of giving little Mary to the temple by her parents, being accompanied by many virgins (*Psalms* 44/45:16-18). The prophecy transmits to us a precious principle in the Orthodox cult, that the Mother of our Savior becomes our mother (*Psalms* 44/45:19). The lords of the world and the peoples will honor her and will receive the protection of the Mother of the Lord (*Psalms* 44/45:19) – as assured, also, by herself, in *Luke* 1:48. *Prov.* 8,22-23 is understood by many of the Holy Fathers as a reference to the eternal knowledge of God about His Mother and her important role in the plan of the salvation.

The prophecy in *Isaiah* 7:14 presents us the miraculous birth of the Savior by a Virgin, as understood in the Septuagint, in the New Testament and by all the Holy Fathers that wrote about it. *Ezekiel* 44:1-3 has also an old tradition of interpretation in the Church as referring to the virginity of the Mother of the Lord.

Keywords : Old Testament, Virgin, prophecies

I. Introducere.

Pentru a vorbi despre profețiile din Vechiul Testament despre Maica Domnului trebuie să înțelegem mai întâi ce este o profeție. Dumnezeu a descoperit prin profeți numeroase evenimente viitoare – acestea sunt profețiile (activitatea profetică în sens strict, deși lucrarea profetului este, în general mult mai largă). Această activitate a continuat în Noul Testament și poate fi urmărită și în scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii. Unele profeții sunt mai învăluite, iar altele mai explicite, dar toate se înțeleg cu mult mai mare claritate în cursul împlinirii lor și după ce s-au împlinit. Cu ajutorul profețiilor mai explicite, oamenii pot înțelege caracterul profetic al Scripturii în general.

Unii au inventariat împlinirea câtorva sute de profeții în Persoana și activitatea lui Iisus Hristos. Josh McDowell numără 61 de proorocii mesianice majore, toate împlinite exact în Iisus Hristos,¹ concluzionând că: „s-ar putea ca cineva să găsească una sau două proorocii împlinite în alți oameni, dar nu toate cele 61 de proorocii majore”; „șansa ca vreun om care să fi trăit până acum să fi împlinit toate cele opt proorocii este una din 10 la puterea șaptesprezece”, adică practic nulă (Peter Stoner, *Science Speaks*).¹ Opt proorocii foarte explicite se referă la: (1) Nașterea în Betleem (*Mihei* 5,1); (2) Înaintemergătorul – Ioan Botezătorul (*Isaia* 40,3, cf. *Maleahi* 3,1); (3) Intrarea în Ierusalim (*Zaharia* 9,9); (4) trădarea de către un prieten (*Psalom* 41/42,9); (5) vânzarea pe 30 de arginți (*Zaharia* 11,12), (6) aruncați în casa Domnului și dați pe țarina olarului (v. 13); (7) faptul că nu va vorbi înaintea acuzatorilor (*Isaia* 53,7); (8) răstignirea (*Psalom* 22/23,16; *Isaia* 53,12 ș.a.).

La acestea se pot adăuga, evident, și altele, precum profeția despre rănile răstignirii în *Zaharia* 13,6 sau despre învierea lui Hristos în *Isaia* 53,10 (Cum putea Mesia să-și lungească viața după ce și-a dat viața ca jertfă pentru păcat, decât dacă învia?!). În afara celor 61 de profeții majore, „Canon Lindon este renumit pentru afirmația că în Vechiul Testament există 332 de predicții distincte, care s-au împlinit literalmente în Hristos” (Floyd Hamilton), pe care autorul le expune și demonstrează în acest loc.² Josh McDowell, comparând Biblia cu literatura antică ajunge la următoarea concluzie: că Biblia trebuie supusă la aceleași teste ca și orice altă sursă a istoriografiei antice³ și că ea rezistă cu succes acestei abordări.⁴

Biblia are un bogat conținut profetic, ca operă scrisă sub inspirația Sfântului Duh. Sfinții Părinți ai Bisericii, trăind în același Duh, au descoperit caracterul profetic al Bibliei și în texte care aparent ar fi doar relatări istorice. Sfinții Părinți ai Bisericii nu au pierdut niciodată echilibrul dintre interpretarea istorică și cea profetică sau spirituală a Scripturii. Sfântul Maxim Mărturisitorul, de exemplu, tâlcuind *Psalmul* 44/45,⁵ arată că el a fost interpretat mai ales ca profeție despre Biserică, dar că el poate fi înțeles și ca profeție despre Maica Domnului. Nu este un pericol a descoperi o mulțime de înțelesuri ale Scripturii,

atâta timp cât acestea sunt conforme cu ceea ce Dumnezeu a dorit să descopere, iar nu impuse de înțelegerea greșită a interpretului. Cum se ajunge fără pericol la bogăția de înțelesuri originare ale textului biblic din orice loc? Biserica Ortodoxă asigură această unitate a credinței cu ajutorul indispensabil al Sfintei Tradiții. Pentru receptarea corectă a Scripturii este necesară îndrumarea scrierilor Sfinților Părinți cu o ortodoxie confirmată de teologia Sinoadelor Ecumenice.

Întrucât Biblia profetește despre *întruparea și nașterea* Mântuitorului, este evident că ea conține și profeții, unele mai explicite, altele mai învăluite, despre *Maica Domnului*. O profeție explicită despre cele trei teme amintite este cea din *Isaia 7,14*: „Pentru aceasta Domnul meu vă va da un semn: Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel”. Vom parcurge, mai departe, câteva astfel de profeții despre Maica Domnului în ordinea textului Scripturii.

II. Câteva profeții din Vechiul Testament despre Maica Domnului.

1. Facerea 3,15.

וַאִיכָּה אִשִּׁית בֵּינָהּ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין נְרַעָה וּבֵין נְרַעָה: הוּא יִשׁוּפָהּ רֵאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפָנוּ
 .עֲקָב. - «καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν.» - «Dușmănie voi pune între tine și între femeie, între sămânța ta și sămânța ei; ace(a)sta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcâiul».

Dumnezeu se adresează prin aceste cuvinte celui care o atrăsese în păcat pe femeie în grădina Edenului. După cum interpretează toți Sfinții Părinți, șarpele a fost instrumentul diavolului.⁶ Astfel, se poate vorbi de șarpele nevăzut, diavolul, căruia i se adresează mai cu seamă Dumnezeu prin această profeție. Prima învățătură care se desprinde din acest text este despre dușmănia diavol și neamul omenesc, respectiv între cei care-l urmează pe diavol și Urmașul femeii. Textul prezintă niște paralele care duc sensul profeției dincolo lupta dintre credință și necredință, precizând cadrele ei. Dumnezeu pune dușmănie între „șarpe” și femeie, între sămânța lui și sămânța ei. Tema „șarpelui” – diavol va fi reluată și de către Domnul nostru Iisus Hristos, când se referă la cei ce îi urmează influența negativă cu expresii precum «șerpi, pui de vipere» (*Matei 23,33*)⁷ sau le spune: «Voi sunteți din (de la) [tatăl] diavol și vreți să faceți poftele tatălui vostru.» (*Ioan 8,44*).⁸

Diavolul își continuă influența în lume, de aceea profeția poate să îl vizeze direct, alături de „sămânța lui”, cei care îl urmează în răutăți. Dar femeia? Este clar că Dumnezeu vorbește aici de o dușmănie prelungită până la sfârșitul veacurilor, deci nu poate fi vorba de Eva ca subiect al acestei situații. Și chiar „femeia” ca generalizare nu poate fi o interpretare a acestui loc. La fel cum

„șarpele” din versetele anterioare duce dincolo de făptura care poartă acest nume, spre diavol, „femeia” care se află în dușmănie cu diavolul până la sfârșitul veacurilor are două înțelesuri, legate între ele, prin unele apropieri tainice de sens în Scriptură, dar și în textele liturgice. Cele două sensuri ale „femeii” care se opune șarpelui sunt Biserica și Maica Domnului. Trei mari profeții ale Scripturii se pot interpreta la fel de bine punând în centrul înțelesului fie Biserica, fie pe Maica Domnului: Protoevanghelia de față (*Facerea* 3,15), *Psalmul* 44/45 (vezi mai jos), precum și *Apocalipsa* 12,1-6. Iar Maica Domnului este numită în Axionul Liturghiei Sf. Vasile cel Mare, preluat și în alte slujbe: „Biserică sfințită și rai cuvântător”. Iar în Paraclis: „bucură-te rai..., bucură-te biserică”.⁹

Pronumele אִשָּׁה / *avtóc* este la masculin și în ebraică și greacă. Dar dacă în ebraică „sămânța” este la masculin, în greacă el este la neutru. Deci textul nu se referă pur și simplu la sămânța femeii, nici la niște urmași nediferențiați ai Evei, ci are în vedere că aceasta este reprezentată mai cu seamă de către Cineva anume. Astfel, *Septuaginta* desăvârșește ceea ce sugerează textul ebraic în privința sensului mesianic al textului. „Targumul de la Ierusalim, anunțând pentru neamul femeii victoria asupra șarpelui “la sfârșitul vremurilor, în zilele Regelui Mesia”, arată astfel că Sinagoga antică înțelegea deja acest pasaj în același sens”.¹⁰ Astfel, în mod firesc, versetul ajunge să fie interpretat ca prima proorocie despre Mesia, ca Protoevanghelie, prima Veste Bună. Devine evident că, dacă Mesia este prin excelență sămânța, adică Urmașul femeii, Maica Domnului este femeia prin excelență, cea care acoperă cu virtuțile ei păcatul Evei. Dacă lui Adam îi corespunde Noul Adam, Hristos, Evei îi corespunde Noua Evă, Maica Domnului, de data aceasta în ipostază de mamă a Noului Adam. Dacă Eva a fost luată miraculos din Adam, Hristos S-a zămislit și S-a născut miraculos din Fecioara Maria. Dacă faptele primilor oameni au îndepărtat omenirea de Dumnezeu, faptele femeii prin excelență, Maica Domnului, și ale Omului prin excelență, Dumnezeu-Omul, refac legătura omului cu Dumnezeu, în împărăția veșnică a lui Dumnezeu, depășind chiar comuniunea din primul rai, în care au trăit Adam și Eva.

Verbul ebraic שָׁרַף nu permite o traducere ușoară în alte limbi, referindu-se la producerea unei răni. Comentatorul francez H.-J. Crélier analizează această problemă, rezumând preocupările anterioare pentru această traducere: „Deși nu toți traducătorii sunt de acord asupra sensului lui שָׁרַף, cel de *a zdrobi* (*écraser*), care se sprijină pe cele mai importante autorități, este privit de Roediger (...) drept cel mai bine întemeiat, iar de către Keil ca sigură. Pentru ea s-a decis și Delitzsch (...). Noi credem (...) că, pe lângă confirmarea pe care și-o găsește în expresia Sf. Ap. Pavel din *Romani* 16,20: «Dumnezeul păcii îl va zdrobi pe satana sub picioarele voastre», care conține o aluzie clară la acest loc din *Facerea*, ea se adaptează mult mai bine la alte pasaje unde se

întâlnește din nou שָׂרָפָה (...)”¹¹ Autorul invocat respinge, de asemenea, interpretările raționaliste, arată că Sinagoga însăși înțelegea fragmentul în sens mesianic (v. mai sus), iar o serie de Sfinți Părinți și comentatori însemnați îl înțeleg ca o profeție care se referă în mod evident la Mântuitorul nostru Iisus Hristos: „Spița femeii, care zdrobește capul șarpelui este neamul omenesc învingător al diavolului în Iisus Hristos și de către Iisus Hristos (...). În acest sens l-au înțeles Sf. Efrem, Sf. Vasile, Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Ambrozie, Sf. Ieronim etc. Unii, prin *această sămânță binecuvântată a femeii*, cum se exprimă Bossuet, înțeleg în mod direct și exclusiv pe Iisus Hristos (...)”¹²

Hristos, Urmașul prin excelență al femeii prin excelență, Maica Sfântă, a zdrobit capul șarpelui, iar acesta i-a zdrobit sau mușcat călcâiul. Diavolul l-a provocat lui Hristos, prin răstignire, o rană mult mai mică decât lovitura primită de el prin Învierea Domnului. Găsim o minunată corespondență, aproape textuală, în rugăciunea rostită seara în legătură cu triumful Crucii Domnului: „... și a *călcat* puterea diavolului și te-a dăruit nouă pe tine, cinstită crucea Sa, spre alungarea a tot pizmașul.”¹³ Lupta lui Mesia cu diavolul, ni-L înfățișează ca pe Mântuitorul lumii încă din *Facerea* 3,15, iar nu ca pe un împărat lumesc. Prioritatea Acestui Urmaș al femeii este să zdrobească influența sau chiar domnia diavolului asupra omenirii, chiar cu prețul patimilor Sale, iar nu să guverneze o împărăție lumească.

Protoevanghelia din *Facerea* 3,15 oferă toate sensurile discutate, o bogăție profetică într-o exprimare concisă.

2. Psalmul 44/45,11-21.

«... 11. Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată./ 12. Ascultă fiică și vezi și pleacă urechea ta și uită poporul tău și casa părintelui tău./ 13. Că a poftit Împăratul frumusețea ta, că El este Domnul tău./ 14. Și se vor închina Lui fiicele Tirului cu daruri, feței Tale se vor ruga mai-marii poporului./ 15. Toată slava fiicei Împăratului este înăuntru, îmbrăcată cu țesături de aur și prea înfrumusețată./ 16. Aduce-se-vor Împăratului fecioare în urma ei, prietenele ei se vor aduce ție./ 17. Aduce-se-vor întru veselie și bucurie/ 18. Aduce-se-vor în palatul Împăratului./ 19. În locul părinților tăi s-au născut ție fii; pune-i-vei pe ei căpetenii peste tot pământul./ 20. Pomeni-vor numele tău în tot neamul;/ 21. Pentru aceasta popoarele te vor lăuda în veac și în veacul veacului.»

Sf. Maxim Mărturisitorul arată că acest Psalm se poate înțelege atât ca profeție referitoare la Biserică, precum și la Maica Domnului. El îl tâlcuiește în cel de-al doilea înțeles, în *Viața Maicii Domnului*.¹⁴

Potrivit sfântului, Psalmul vestește sălășluirea Fecioarei în Templu în perioada copilăriei sale (versetul 11). A trebuit să ia aminte la cele prevestite despre misiunea ei (v. 12a). Minteia ei s-a ridicat deasupra folosului limitat, devenind

mijlocitoarea tuturor, atât prin nașterea Mântuitorului, cât și prin întreaga ei activitate: Dumnezeu a cooptat-o într-o misiune universală (v. 12b). Maica Domnului este plină de daruri (v. 14-15), cu sublinierea clară a celor duhovnicești (“înăuntru“, v. 15). În momentul afierosirii copilei Maria la templu de către părinții ei, o însoțeau cu bucurie mulțime de fecioare (v. 16-18). Caracterul psalmului de profeție referitoare la Maica Domnului devine evident în ultimele versete, prevestind: intrarea în Templu a Maicii Domnului (v. 18); prin faptul că este mama Mântuitorului, ea devine mama tuturor credincioșilor (v. 19a); mulți regi, prinți sau alte căpetenii vor cinsti numele ei și vor primi protecția ei (v. 19b); va fi cinstită de toate neamurile (v. 20-21 – ca în *Luca* 1,48).

Plinătatea darurilor, îndeosebi duhovnicești, de care se bucură Fecioara, Maica Domnului își găsește, evident, ecou în *Luca* 1,28: «Și intrând îngerul la ea, a zis: Bucură-te, ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvântată ești tu între femei.». De asemenea, este de reținut că prevestirea afierosirii copilei Maria la Templu (*Psalms* 44/45,16-18) de către părinții ei nu se regăsește în Noul Testament, dar este păstrat în Sfânta Tradiție.¹⁵

Faptul că versetele 18-21 se referă clar la Maica Domnului este confirmat și de înșeși cuvintele Maicii Domnului, care profetesc și ele cinstea pe care o va primi ea de la toate neamurile: «Că a căutat spre smerenia roabei Sale. Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile./ Că mi-a făcut mie mărire Cel Puternic și sfânt este numele Lui.» (*Luca* 1,48-49). În maniera în care și altă dată autorii Noului Testament sau însuși Iisus Hristos confirmă împlinirea prevestirilor Vechiului Testament, cuvintele Mariei din *Luca* 1,48-49, confirmă prevestirile pe care le-a făcut David despre ea în *Psalmul* 44,20-21.

3. Proverbe 8,22-23.

«Domnul m-a zidit la începutul lucrărilor Lui; înainte de lucrările Lui cele mai de demult./ Eu am fost din veac întemeiată de la început, înainte de a se fi făcut pământul».

Psalmul este despre înțelepciune, cum arată și titlul. Știm că în textele biblice sapiențiale, dar mai ales în *Proverbele* lui Solomon, *înțelepciunea* este adesea personificată. Sf. Nicodim Aghioritul înțelege, însă, mai ales versetele 22-23 din capitolul 8 ca pe o profeție despre Maica Domnului. Faptul că unii autori nu pot să înțeleagă tâlcul profetic al unui text, așa cum este el pus în lumină de Sfinții Părinți ai Bisericii, este o slăbiciune, fără vreo relevanță pentru credincioșii care doresc să primească Revelația în același Duh cu cei care au descoperit cu adevărat calea spre Dumnezeu. Textul din *Prov.* 8,22-23 mărturisește faptul că persoana și misiunea Maicii Domnului au fost cunoscute de Dumnezeu din înălțimea existenței Sale necuprinse în timp și spațiu, adică din veșnicie. Dumnezeu, fiind atotștiutor, le știe și pe cele nevrednice, deci cu atât mai mult pe cele vrednice de laudă! Mijlocirea Maicii Domnului la

întruparea Fiului lui Dumnezeu nu putea avea loc decât în conformitate cu planul pe care Dumnezeu îl avea din veșnicie pentru mântuirea noastră.

Sf. Ap. Pavel spune despre Hristos: «Acesta este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, mai întâi născut decât toată făptura.» (*Coloseni* 1,15). Hristos nu este mai întâi născut în ordinea cronologică a făpturii, ci nașterea Sa ca făptură, este prima *ca însemnătate*. O astfel de lucrare dumnezeiască a ocupat rolul primordial în planul mântuitor al lui Dumnezeu, cunoscut de către El din veșnicie: «Căci pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său, ca El să fie întâi născut între mulți frați.» (*Romani* 8,29). În acest context, multe alte texte ale Vechiului Testament pot fi înțelese ca profetizând despre zămisirea și nașterea Mântuitorului, ca spre exemplu *Psalmul* 39/40,9 (sq.): «Jertfă și prinos n-ai voit, dar trup mi-ai întocmit». Cel mai important mijloc al acestui plan dumnezeiesc, al întrupării și nașterii Mântuitorului, și anume colaborarea persoanei virtuose a Maicii Sale, s-a aflat de asemenea inclus în preștiința dumnezeiască.

Arhim. Hierotheos Blachos preia, în acest sens, texte de la Sf. Nicodim Aghioritul și Sf. Maxim Mărturisitorul și Sf. Grigorie Palama pentru a susține predeterminarea unirii omului cu Arhetipul său în Hristos. În această ordine de idei, este explicat rolul de mare și unică vrednicie dat Născătoarei de Dumnezeu, care a adus la îndeplinire acest plan al Sfintei Treimi cu omul.¹⁶

4. Isaia 7,14 – Matei 1,23.

a. Preliminarii exegetice.

«לֵךְ בְּיַד אִשָּׁה וְלָדָה בֵּן וְקָרָאתָ שְׁמוֹ עִמָּנוּוֹ אֵל.» - «διὰ τοῦτο δώσει κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.» - «Pentru aceasta Domnul meu vă va da un semn: *Iată, Fecioara va avea în pântece și va naște fiu și vei chema numele lui Emmanuil.*».

Biblia de la București (1688) traduce: «Pentru aceea da-va Domnul, El, voao semn: iată, Fecioara în pântece va lua și va naște Fiiu și vei chema numele Lui Emmanuil.»¹⁷

Traducerea engleză a *Septuagintei* (1851) redă direct expresia ἐν γαστρὶ ἔξει „shall conceive“, adică „va concepe, va zămisli“: «a virgin shall conceive in the womb, and shall bring forth a son, and thou shalt call his name Emmanuel».¹⁸ Când se referă la o femeie, expresia ἐν γαστρὶ ἔχειν înseamnă chiar „a fi însărcinată“, acesta fiind, evident sensul aici.¹⁹ Traducerile românești folosesc expresia „a lua / avea în pântece“, care, de fapt, este tot o trimitere evidentă la „a fi însărcinată“.

Profeția este citată de Sf. Ev. *Matei* (1,23), pentru a arăta că s-a împlinit prin nașterea lui Iisus din Fecioara Maria: «20. Și cugetând el acestea, iată îngerul Domnului i s-a arătat în vis, grăind: Iosife, fiul lui David, nu te teme

a lua pe Maria, logodnica ta, că ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfânt./ 21. Ea va naște Fiu și vei chema numele Lui: Iisus, căci El va mântui poporul Său de păcatele lor./ 22. Acestea toate s-au făcut ca să se împlinescă ceea ce s-a zis de Domnul prin proorocul care zice:/ 23. „Iată, Fecioara va avea în pântece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu“./ 44 Și deșteptându-se din somn, Iosif a făcut așa precum i-a poruncit îngerul Domnului și a luat la el pe logodnica sa./ 25. Și fără să fi cunoscut-o pe ea Iosif, Maria a născut pe Fiul său Cel Unul-Născut, Căruia I-a pus numele Iisus.»

Sf. Ev. Luca face o trimitere la cuvintele profeției, dar într-o comunicare a îngerului către Sfânta Fecioară Maria: «Și iată vei lua în pântece și vei naște fiu și vei chema numele lui Iisus.» (*Luca* 1,31). Iar Sf. Ap. Pavel scrie despre nașterea lui Mântuitorului: «Iar când a venit plinirea vremii, Dumnezeu, a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege,/ Ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea.» (*Galateni* 4,4-5).

„În secolul al XX-lea, teologia protestantă a reînviat, de asemenea, argumentele polemicilor evreiești antice anticreștine împotriva Pururea Fecioarei Născătoarei de Dumnezeu. Între aceste argumente este, de exemplu, pretenția că pasajul din *Isaia* 7,14 [care afirmă conceperea lui Emmanuel de o Fecioară] folosește în ebraică cuvântul „Almah” (tânără femeie sau fată) iar nu „Bethula” (fecioară), care s-ar părea că a fost tradus incorect de către Cei Șaptezeci [i.e., în Septuaginta].”²¹ Nu toți protestanții neagă, însă Pururea Fecioara Maicii Domnului, Confesiunile Luterană și Calvină recunoscând oficial această învățătură. Un scurt istoric al acestei probleme se poate vedea la Pr. Basileios A. Georgopoulos, citat mai sus.

Trebuie să reținem, pentru început, că *Septuaginta* este o traducere realizată de către învățați *evrei*, cu vreo două secole înainte de apariția creștinismului. Era, deci, imposibil ca acești traducători să fi fost influențați de idei creștine; ci se vede că așa au simțit ei de cuviință să sublinieze că *Dumnezeu Care este cu Noi (Emm-anu-El)* se va naște dintr-o *Fecioară*. Într-adevăr, ar fi putut traduce „tânără“. Textul ca atare o permitea. Tocmai faptul că *au ales* cuvântul „*fecioara*“, deși exista un termen mai explicit pentru acesta, *bethula*, arată că ei așa au înțeles intenția profetului Isaia.

Traducătorii Septuagintei au fost, cu siguranță, transmițători mai fideli ai intenției textului decât criticii moderni. Textul Vechiului Testament acceptat pentru prima dată de către Biserica nedivizată este *Septuaginta*, nu *Biblia ebraică*. Aceasta tocmai pentru că traducerea Septuagintei aduce textul mai aproape de înțelesul creștin în multe privințe. Traducătorii Septuagintei sunt, iată, prin aceasta, și ei niște persoane călăuzite de Dumnezeu, pentru a da textului Vechiului Testament înțelesul cel mai apropiat și mai util învățaturii ce va să vină despre Hristos. Cei ce resping această evoluție călăuzită de

Dumnezeu procedează într-un mod care deja în Noul Testament este descris ca *iudaizant*.

«Cel ce ne-a învrednicit să fim slujitori ai Noului Testament, nu ai literei, ci ai duhului; pentru că litera ucide, iar duhul face viu.» (2 *Corinteni* 3,6). Litera ucide, nu în sensul că s-ar elimina sensul literal-istoric al Scripturii, pentru că Hristos însuși zice: «Căci adevărat zic vouă: Înainte de a trece cerul și pământul, o iotă sau o cirtă din Lege nu va trece, până ce se vor face toate. Deci, cel ce va strica una din aceste porunci, foarte mici, și va învăța așa pe oameni, foarte mic se va chema în împărăția cerurilor; iar cel ce va face și va învăța, acesta mare se va chema în împărăția cerurilor.» (*Matei* 5,18-19). Nu se elimină sensul literal-istoric, ci nici măcar la acesta nu se poate ajunge fără a ține seama de lucrarea Mângâietorului, Duhul Adevărului (*Ioan* 14,26; 15,26), în Biserică – Sfânta Tradiție.

Iată cum, în afara Tradiției, apar „tradiții“ omenești, care nu pot fi decât interpretări raționaliste ale Bibliei. Interpretările raționaliste se limitează la rațiunea neluminată de lucrarea Sfântului Duh, singura cale pentru a ne înscrie în armonia universală sau simfonia Sfinților Părinți (care, dacă sunt denumiți astfel, li se presupune și ortodoxia credinței). Iar lumina noastră, a celor mai mici, care ne străduim să fim credincioși Scripturii, vine de la lumina Sfinților Părinți, respectiv de la tradiția liturgică, păstrată în Biserică.

Revenind la text, trebuie să consemnăm că, deși *almah* are sensuri ca „tânără“ sau „fată“, ea se poate traduce, în mod legitim ca „fecioară“. Termenul *bethula* exprimă, într-adevăr, mai direct sensul de „fecioară“. Dar aceasta nu înseamnă că *almah* nu conține acest sens. Dimpotrivă, atunci când evreii antici spuneau *almah*, aceasta însemna negreșit „tânără“ în sensul de „domnișoară, fată nemăritată“. Conform legii mozaice, era de neconceput pentru ei să fie cineva femeie nemăritată fără a fi fecioară. Cu atât mai mult când este vorba de mama Mântuitorului lumii.

Textul din *Matei* 1 ne arată că Maria era doar *logodită* cu Iosif atunci când S-a zămislit Fiul lui Dumnezeu în ea. Tocmai de aceea, și Iosif s-a scandalizat și a trebuit să îl liniștească îngerul că Maria a conceput prin dar dumnezeiesc. Preasfânta Fecioară Maria însăși îi spusese îngerului: «Cum va fi aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat?» (*Luca* 1,34).

Sf. Evanghelist Matei folosește el însuși textul *Septuagintei* - «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶν μεθερμηνεύμενον Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός.» (*Matei* 1,23). Finalul de la *Matei* traduce numele Emmanuel, pentru cei ce nu vorbesc ebraică: «Cu noi (este) Dumnezeu» sau «Dumnezeu cu noi». Pentru autorii Noului Testament nu există dubiu ce variantă de text trebuie primită fără rezerve din Vechiul Testament: ei citează mereu din *Septuaginta*. Iar Scriptura poartă infailibilitatea dată de caracterul ei inspirat de Duhul Sfânt (2 *Timotei* 3,16).

Așadar, însuși evanghelistul Matei, deci norma definitivă a Evangheliei pentru un creștin, a ales varianta *Septuagintei*, pentru a sublinia același lucru, că Mântuitorul S-a născut dintr-o *Fecioară*.

Întrucât și traducătorii *Septuagintei* și Sf. Ap. Matei au înțeles „fecioara“ pentru *almah*, atunci acest cuvânt așa trebuie înțeles de către oricine dorește să urmeze învățătura creștină. Iisus Hristos S-a născut din *Fecioară*.

Lectura „Fecioara“ pentru *Isaia* 7,14 este sprijinită pe cinci mărturii biblice:

(1) *Matei* este autor inspirat, care nu fără temei reține traducerea *fecioara*, nu „tânără“. Sfântul autor biblic precizase foarte clar și prin cuvintele sale, nu doar aainle profeției: «*Mai înainte de a fi ei împreună, s-a aflat având în pântece de la Duhul Sfânt*» (*Matei* 1,18).

(2) *Iosif* primește cuvântul profetic în varianta „*fecioara*“, nu „tânără“, pe care o mărturisește și *Septuaginta*, după cum se află în textul grec al *Evangheliei după Matei*.

(3) *Îngerul* este cel care-i transmite această profeție lui *Iosif*, folosind cuvântul „*fecioara*“.

(4) *Isaia* este profetul citat de către înger, iar mesagerul Domnului trebuie să fi transmis exact ce a dorit să spună *Isaia*, iar *Iosif* și apoi *Matei* primesc firesc această variantă și nu presupusa alternativă, „tânără“, ca text al profeției.

(5) *Dumnezeu* însuși este Cel căruia îngerul îi atribuie cuvântul profetic. *Matei* nu putea trece o variantă discutabilă în *Evanghelie*, ci titlul „*fecioara*“ este cel pe care îl confirmă însuși *Dumnezeu*.

b. Sfântul Iustin Martirul și Filosoful

Sf. Iustin a scris în *Apologia întâi* concis dar edificator despre nașterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos din *Fecioară*, iar în *Dialogul cu iudeul Trifon* aprofundează această temă, abordând-o în mai multe pasaje.

Din *Apologia întâi* aflăm că *Fecioara* din care S-a născut Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, este din neamul lui Iesei, al lui Iuda și al lui Iacob.²² Cuvintele profeției din *Isaia* 7,14, întărite de cele ale îngerului Bunei Vestiri și de cele ale evanghelistului confirmă fecioria Maicii Domnului, precum și nașterea ei miraculoasă, datorate Duhului Sfânt și puterii Celui Prea Înalt. Iisus Hristos este primul născut al lui Dumnezeu, după cum se poate tâlcui în scrierile lui Moise. Numele evreiesc „Iisus“ înseamnă Mântuitor. Credința aceasta se păstrează, ca și celelalte „memorii“ legate de Mântuitorul nostru Iisus Hristos se păstrează sub forma unei tradiții apostolice vii.²³

Sfântul arată în *Dialogul cu iudeul Trifon* că, prin Iisus Hristos Legea Nouă, creștină, ia locul celei Vechi, mozaice, iar prin Botez se dă tuturor păcătoșilor spălarea de păcate, fiind deci o circumciziune, însă în felul celei duhovnicești păzite de Enoh. Deși știm că Hristos S-a născut din *Fecioara*, care e din neamul

lui Iuda și a lui David, știm de asemenea, de la *Isaia* (53,8) că neamul său este și tainic («neamul Său cine îl va spune?»). Iar aceasta vâdește că nașterea Mântuitorului din Fecioară nu va fi una obișnuită, ci miraculoasă. De aceea, sfântul îi critică pe iudei (și iudaizanți), care citesc textul din *Isaia* 7,14 cu termenul „tânără“ în loc de „fecioara“, încercând să reducă profeția la o referire la regele Ezechia.²⁴ Tryfon reia această problemă de lecturare a locului din *Isaia* și dă ca exemplu mitul elen despre Perseu născut din fecioara Danae.²⁵

Pentru a trece la demonstrarea faptului că profeția din *Isaia* 7,14 se referă la nașterea lui Hristos din Fecioară, iar nu la regele Ezechia, sfântul face o interesantă introducere în care se discută diferențele dintre Septuaginta și textul ebraic, respectiv la deturnarea sensului mesianic al textelor profetice de către rabini: „Dacă, deci, am continuat eu, voi dovedi că profeția aceasta a lui *Isaia* a fost spusă cu privire la Hristosul nostru, iar nu la Ezechia, după cum ziceți voi, oare, cu aceasta, nu vă voi determina ca să nu vă mai încredeți în dascălii voștri, care îndrăznesc să spună că explicarea pe care au făcut-o cei șaptezeci de bătrâni ai voștri, care au fost la Ptolomeu, împăratul Egiptenilor, nu este adevărată într-unele locuri? Căci cele ce se arată în chip clar în Scripturi, vădind părerea aceea proastă și egoistă a lor, ei îndrăznesc să spună că n-au fost scrise astfel (541).²⁶ Iar cele ce conduc la fapte omenești, care pot să se potrivească cu ele, ei spun că acestea nu au fost spuse cu privire la Hristosul nostru, ci cu privire la acela la care încearcă ei să se refere. Tot astfel și Scriptura aceasta despre care este vorba acum, v-a învățat pe voi acum, v-a învățat pe voi să ziceți că a fost spusă cu privire la Ezechia. ...”²⁷

c. Sfântul Ioan Gură de Aur

Sfântul Ioan Hrisostom scria și el, în *Omiliile la Matei*, despre profeția din *Isaia* 7,14. El constată că profeția se află în partea a doua a celor spuse de către îngerul lui Iosif, pentru că în versetul următor, se vorbește despre deșteptarea lui Iosif din somn. Iată un argument pe care știe să îl valorifice în legătură cu Fecioara Maria și nașterea ei minunată a cineva care cerceta Scripturile (cf. *Ioan* 5,39) în amănunt.

Nașterea minunată a Mariei este împlinirea tuturor profețiilor Vechiului Testament: „Iar acestea toate s-au făcut ca să se împlinescă ceea ce s-a zis de Domnul... După vrednicia minunii, atât cât i-a fost cu putință, îngerul a strigat: Iar acestea toate s-au făcut! (...) „Să nu socotești, îi spune lui Iosif îngerul, că acum s-au hotărât acestea! Au fost propovăduite cu multă vreme înainte”²⁸

„Îngerul nu i-a vorbit Fecioarei despre proorocia lui *Isaia*, pentru că era tânără și nu cunoștea bine Scripturile; lui Iosif, însă, îi vorbește, pentru că era un bărbat drept, un bărbat care citea cu zel pe profeți. În timpul visului, îngerul i-a spus: „pe Maria, femeia ta“ (*Matei* 1,20). Acum, însă, după ce i-a adus ca mărturie pe profetul *Isaia* (*Matei* 1,23), îngerul îi dă Mariei și numele:

„*Fecioară*“ (Matei 1,20). Dacă Iosif ar fi auzit de la înger numele de Fecioară înainte de a-l fi auzit pe Isaia, s-ar fi tulburat mult; dar așa nu s-a tulburat deloc, că nu auzea o noutate, ci un lucru cunoscut, citit și studiat de multă vreme. Îngerul, deci, aduce mărturia lui Isaia pentru ca Iosif să primească cu mai multă ușurință spusele sale. Dar nu se mărginește numai la atât, ci atribuie lui Dumnezeu cuvântul (...).²⁹

Sf. Ioan Gură de Aur dă în continuare explicația numelui Emanuel: „Dar atunci pentru ce nu S-a numit Emanuel, ci Iisus Hristos? – Îngerul n-a spus: „Vei chema“, ci „Vor chema“, adică mulțimile de oameni și faptele săvârșite de Hristos. În acest text, numele de Emanuel este dat de faptele săvârșite de Hristos. Că are obicei Scriptura să numească pe cineva nu cu numele său, ci cu faptele săvârșite de el. De aceea cuvintele: „Îl vor chema Emanuel“ nu înseamnă altceva decât că vor vedea că Dumnezeu este cu oamenii. Totdeauna a fost Dumnezeu cu oamenii, dar niciodată atât de lămurit ca acum”.³⁰ Iar în continuare oferă exemple în care Scriptura folosește același procedeu, de a-l numi pe cineva după faptele lui.

Sf. Ioan Gură atacă problema variantelor de text: Septuaginta, ebraic, alte traduceri. El confirmă că textul prioritar al Bisericii este Septuaginta, ca traducere nealterată de evrei după apariția creștinismului: „Ni se pun înainte alți traducători ai Scripturii, care spun că Isaia n-a zis: „*Fecioara va avea în pântece*“, ci „*Tânăra va avea în pântece*“. Acestei obiecții voi răspunde mai întâi așa: textul Septuagintei este mai vrednic de credință decât toate celelalte traduceri ale textului Vechiului Testament. Cei care au tradus Vechiul Testament după venirea lui Hristos, rămânând iudei, pot fi pe bună dreptate bănuși că intenționat au tradus greșit profețiile, din ură față de Hristos. Cei șaptezeci, însă, au tradus Vechiul Testament cu mai bine de o sută de ani înaintea venirii lui Hristos și au fost mulți la număr, așa că nu li se poate aduce o astfel de bănuială; ei sunt mai vrednici de credință și din pricina timpului când au făcut traducerea și din pricina acordului dintre ei la facerea traducerii”.³¹

Cuvintele profeției lui Isaia semnaleză că este vorba de o minune, nu de o naștere obișnuită: „Profetul Isaia n-a spus numai: *Iată Fecioara va avea în pântece*, ci mai înainte a spus: *Iată însuși Domnul va da vouă semn* și apoi a adăugat: *Iată Fecioara va avea în pântece*. Dacă aceea care avea să nască n-ar fi fost fecioară, dacă avea să nască pe temeiul legii căsătoriei, ce semn ar mai fi nașterea? Semn se dă numai atunci când trebuie să se întâmple ceva străin, ceva neobișnuit”.³²

d. Pavel de Emesa, în Sinodul III Ecumenic.

Pavel de Emesa a fost mandatat de Ioan al Antiohiei. Ioan al Antiohiei și cei de partea sa, precum Pavel de Emesa, pe de o parte, și alexandrinii conduși de Sf. Chiril, pe de altă parte, nu s-au putut înțelege în Sinodul III Ecumenic

pentru că plecau de pe fundamente exegetice și terminologice diferite. Dar amândouă aceste grupuri și conducătorii lor se aflau pe poziții ortodoxe, motiv pentru care mai târziu a survenit „unirea dela 433 între Orientali, în frunte cu Ioan al Antiohiei, și Egipteni în frunte cu Ciril, care la 431 nu s’au putut înțelege, în sinodul al III-lea ecumenic”.³³

Episcopul Pavel de Emesa a avut un rol important în împăcarea dintre Ioan al Antiohiei și Chiril al Alexandriei. În calitate de emisar al episcopului antiohian, Paul de Emesa i-a transmis lui Chiril o scrisoare în care Ioan întărea denumirea de „Născătoare de Dumnezeu” dată Maicii Domnului, precum și doctrina într-un tot ortodoxă despre Hristos, ca o persoană cu două naturi, dumnezeiască și omenească.

Voi reda în continuare textul în care Pavel de Emesa se referă la profeția din *Isaia* 7,14, după care voi reda traducerea pe care i-am făcut-o. El aparține intervenției lui Pavel de Emesa înaintea Sf. Chiril al Alexandriei la Sinodului al III-lea Ecumenic, de la Efes, din 431 d. Hr.: „[9] [*Pavel de Emesa*:] Vreme potrivită [este] astăzi să facem apel la evlavia voastră, ca îndată să vă alăturați nouă în cor sfânt și să strigăm împreună cu sfinții îngeri: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și [10] pe pământ pace, întru oameni bună voire» [*Luca* 2,14]. Căci astăzi ni s-a născut nouă Prunc, în Care toată făptura văzută și nevăzută a dobândit nădejdiile sigure ale mântuirii. Astăzi se dezleagă nașterea minunată, iar Fecioarei nenuntite i se dezleagă durerile nașterii. O, minune! Naște Fecioara și rămâne fecioară. Devine mamă, însă fără să le suporte deplin pe toate cele ale mamei. Căci, deși a născut, după rânduiala femeilor, Fecioara a rămas fecioară, nu după rânduiala femeilor care nasc. Dinainte văzând profetul Isaia minunea [aceasta], a strigat: «Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște Fiu, și vor chema³⁴ numele Lui Emmanuil» [*Isaia* 7,14, în varianta citată la *Matei* 1,23]. Lămurind [cuvântul] acesta, Evanghelistul a zis: «se tâlcuiește „Cu noi [este] Dumnezeu“» [*Matei* 1,23].³⁵ L-a născut, așadar, Născătoarea de Dumnezeu Maria pe Emmanuil. *Poporul a aclamat*: Iată, aceasta este credința cea adevărată, darul lui Dumnezeu, dreptmăritorul Chiril; pe acest [cuvânt] am căutat să îl ascultăm. Cel ce nu spune la fel, să fie anatema. *Apoi episcopul Pavel a continuat*: Cel ce nu zice, gândește și înțelege așa, să fie despărțit [ἀνάθεμα ἔστω] de Biserică. A născut, deci, Maria, pe Emmanuil, iar Emmanuil e Dumnezeu Care S-a înomenit [ἐνανθρωπήσαντα].³⁶ Dumnezeu Cuvântul, Cel ce S-a născut din veci din Tatăl, în mod nespus și tainic, în zilele din urmă S-a născut și din femeie [cf. *Galateni* 4,4].³⁷ Întrucât și-a însușit firea noastră în mod deplin, iar umanitatea fiindu-i adăugată încă de la început, de la zămislire,³⁸ și trupul nostru pregătindu-l a fi templu al Său [cf. 1 *Corinteni* 6,19],³⁹ El a fost născut⁴⁰ de Născătoarea de Dumnezeu ca Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit. Așadar, din unirea [συνδρομή] a două firi depline, cea

dumnezeiască, zic, și cea omenească, S-a odrăslit pentru noi un singur Fiu, un singur Hristos, un singur Domn. (...)”⁴¹

e. Dreptul Simeon și Isaia 7,14.

Tradiția Bisericii pune traducerea profetului Isaia, respectiv a textului din *Isaia* 7,14, în legătură cu dreptul Simeon.⁴² Acesta apare în Noul Testament atunci când L-a întâmpinat pe Hristos la Templu (*Luca* 2,25-35), la fel ca și proorocița Ana (*Luca* 2,36-38). Se vede, însă, din textul Evangheliei că Simeon profetește despre Iisus și despre Fecioara Maria, dând glas și unui foarte tulburător imn de slavă către Dumnezeu. Pruncul a fost dus la templu după zilele curățirii, care sunt 40 (*Levitic* 12).⁴³ De aceea, Biserica Ortodoxă sărbătorește Întâmpinarea Domnului la 40 de zile de la Crăciun.⁴⁴ Cântarea lui Simeon ne arată că era un om ales, căruia îi vorbise Dumnezeu, Care i-a promis cândva că îl va vedea pe Mântuitorul lumii. Iisus este Mântuitorul tuturor popoarelor, iar pentru a nu rămâne confuzie se precizează: și al lui Israel și al celorlalte neamuri (*Luca* 2,31-32). De asemenea, din text reiese că dreptul Simeon era un om bătrân, pentru că «i se vestise de către Duhul Sfânt că nu va vedea moartea până ce nu va vedea pe Hristosul Domnului.» (*Luca* 2,27). De aceea cântă de bucurie când Îl vede pe Pruncul Iisus (*Luca* 2,27), din două motive: mai întâi, că s-a împlinit promisiunea Sfântului Duh notată mai sus, iar apoi că acum va putea muri în pace: «Acum slobozește pe robul Tău, după cuvântul Tău, în pace,/ Că ochii mei văzură mântuirea Ta,/ Pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor,/ Lumină spre descoperirea neamurilor și slavă poporului Tău Israel.» (*Luca* 2,29-32). Acestea arată vârsta sa foarte înaintată și așteptarea lungă și răbdătoare pentru vederea acestui eveniment neprețuit.

«Iar Iosif și mama Lui se mirau de ceea ce se vorbea despre Prunc» (*Luca* 2,33). Cu siguranță, Simeon le-a spus multe despre Prunc, în afară de cântare. Din toate acestea, Sf. Luca reține cuvintele profetice: «Iată, Acesta este pus spre căderea și spre ridicarea multora din Israel și ca un semn care va stârni împotriviri. Și prin sufletul tău va trece sabie, ca să se descopere gândurile din multe inimi.» (*Luca* 2,34). Scriptura, și aici, ca și în alte părți (cf. *Ioan* 21,25), nu este exhaustivă, ci esențializează.

J. Bollandus își exprimă, în *Acta sanctorum*, dubiul cu privire la conexiunea dintre dreptul Simeon și traducerea profetului Isaia, ca unul dintre traducătorii *Septuagintei*, sub titlul „Respingerea câtorva dintre erorile referitoare la Sf. Simeon: anul când a fost sacerdot“ (*Refutantur aliquod de S. Simeone errores: an fuerit sacerdos*).⁴⁵ Desigur că aceasta este o interpretare raționalistă, împărțită de mulți scolastici apuseni, dar o vom comenta mai departe, pentru a formula apoi un punct de vedere în ce privește tradiția despre dreptul Simeon. J. Bollandus consemnează că *Septuaginta* a fost tradusă, de 70 (sau 72) de învățați evrei, la porunca regelui Egiptului Ptolemaeus Philadelphos (283-246

î. Hr.). Potrivit unor autori (Cedrenus; D[ivus]. Chrysostomos, *Hexaemeron*), dreptul Simeon, gândindu-se „că natura umană nu admite, în nici un caz, ca o fecioară să nască” (*quod humana natura omnino virginem parere non admittit*), s-a îndoit că trebuie să înțeleagă textul profetic [de la *Isaia 7,14*] folosind cuvântul „fecioara“, dar, fiind insuflat de Dumnezeu (*animato divinitus*), a înțeles profetia și a inclus acest cuvânt în traducere.⁴⁶ J. Bollandus respinge tradiția că dreptul Simeon, care l-a întâmpinat pe Hristos a patruzecia zi de la naștere, în templu, ar fi fost unul dintre traducătorii din vechime ai Septuagintei: „De fapt, vârsta foarte mare a lui Simeon nu a apărut decât dintr-o eroare, pentru că sfântul Simeon a fost confundat cu un altul, numit Dreptul, care a fost demult preot, tatăl lui Onia II. Deși lunga lui bătrânețe are o aparență de adevăr, comentariul talmudic este fără confuzie. Cedrenus menționează că Sf. Hrisostom susține aceasta în lucrarea *Despre cele șase zile (Hexaemeron)*. Sf. Pater a stabilit în mod clar cum au apărut multele lui năluciri. Aceasta s-a întâmplat pentru că multe dintre ele îi sunt improprii, au fost consemnate din alte părți (deci în operele lui autentice nu se putea citi că Simeon era dintre cei 72 de traducători), decât dintre cele preluate de la însuși Cedrenus.”⁴⁷

Pasajul despre de la Cedrenus este acesta: „Și l-a născut acolo pe Emmanuil, iar în ziua a opta a tăiat împrejur Copilul, iar după 40 de zile l-a dus la Ierusalim, înfățișându-l Domnului după lege, și a fost primit de către dreptul Simeon. Iar acest primitor al lui Dumnezeu, Simeon, fiind iudeu, a fost dintre cei 70 care au realizat împreună traducerea din ebraică în limba elină a vechii Scripturi dumnezeiești, în timpul regelui Egiptului Ptolemeu Filadelful, înainte de vremea venirii lui Hristos, cum zice dumnezeiescul Hrisostom în *Hexaemeron*. Întâlnind el cuvântul profetului Isaia, care zice: «Iată, Fecioara va avea în pântec și va naște Fiu, și vor chema numele lui Emmanuil» (*Isaia 7,14*), s-a îndoit, zicând că e cu neputință, cât privește natura umană, că fecioara să nască. Dar i s-a întâmplat să aibă o dumnezeiască descoperire, că va rămâne în viață până se va împlini dumnezeiescul cuvânt al profetului. Aceasta ne învață și dumnezeiasca Evanghelie, zicând: «Duhul Sfânt era asupra lui. Și se stabilise cu el de către Duhul Sfânt că nu va vedea moartea până ce nu va vedea pe Hristosul Domnului.» (*Luca 2,25-26*). Când a văzut, așadar, Pruncul în templu a patruzecia zi și l-a primit în brațele sale, a zis: «Acum slobozește pe robul Tău, după cuvântul Tău, în pace», s-a despărțit de el bucurându-se.”⁴⁸

Septuaginta a fost tradusă în timpul lui Ptolemaeus II Philadelphos (285–246 î. Hr.). Simon (posibil arhiereul din 3 *Macabei* 1-2), fiu al lui Onia II și nepot al lui Simon Justus, ar fi atins maturitatea în timpul lui Ptolemaeus IV Philopator (222–205 î. Hr.), în perioada Olimpiadei 139 (224–221 î. Hr.), fiind menționat în 3 *Macabei* 1-2, în timp ce Hristos s-a născut, în anul 3 al Olimpiadei 194, adică anul 42 al domniei lui Augustus, 2 î. Hr. (Eusebiu apud Ieronim): „Alții, după cum susține Allatius, în *Diatriba* sa despre Simeon pag. 3, îl confundă

pe Simeon Justus cu Simeon sau Simon, fost Pontifex (arhiereu) al iudeilor, iar Simeon Justus, despre care am scris mai sus, cu un nepot al lui Onia II. Dar acest Simon [arhiereul, n. n.] a ajuns la maturitate în timpul lui Ptolemaeus Philopator, despre care se lămurește în 3 Macabei 1-2 (unde este menționat): domnia acestuia a fost legată de Olimpiada 139 de Eusebius în *Cronică*; iar Nașterea lui Hristos de Olimpiada 194. Dar și în ce-l privește pe Simon Pontifex, fiul lui Onia II, nepot al lui Simon, zis Justus, a fost rânduit să plece din viață nu cu mult după nașterea lui Hristos. Sunt false, așadar, sau cel puțin nesigure, toate acestea despre Sf. Simeon, exceptând cele reținute de Scriptură, din cele ce s-au povestit până aici.”⁴⁹

Pirkei Avot (1.2) scrie despre un Sim(e)on (Șimon) cel Drept (Justus, שִׁמְעוֹן הַדַּיָּק) ⁵⁰: „Simon cel Drept a fost unul dintre ultimii membri ai Sinedriului. El zicea: Cuvântul stă pe trei lucruri: Torah, slujirea lui Dumnezeu, și faptele bune. (1.3) Antignos din Socho a primit tradiția de la Simon cel Drept. El zicea: Nu fiți robi, care își slujesc stăpânul de dragul răsplății. Mai degrabă fiți robi care-și slujesc stăpânul nu de dragul răsplății. Iar teama de Cer să fie peste voi.”⁵¹ Acest Simon, fiul lui Onia I, a fost arhiereu în cca. 300 î. Hr.⁵² Flavius Josephus a consemnat următoarele: „Când a murit Marele Preot Onias, i-a urmat fiul său, Simon, care a fost supranumit Justul, datorită pe de o parte smereniei lui față de Dumnezeu, pe de altă parte, bunăvoinței sale față de concetățeni. La stingerea lui din viață, a lăsat un fiu nevârstnic, numit Onias, așa că pontificatul a revenit fratelui său Eleazar, despre care am vorbit.”⁵³

J. Bollandus l-a căutat pe dreptul Simeon între rabinii din Talmud: „S-au remarcat 80 de discipoli ai lui Hillel. Dintre aceștia, mai cu seamă Jonathan, fiul lui Uziel, a cărui parafrază chaldee la Vechiul Testament se păstrează în mare parte, și respectiv Simeon Justus, care l-a luat pe genunchi pe Hristos. (...) nu ar fi fost discipol, ci mai degrabă fiu al lui Hillel (...), precum și învățător, dar și tată, al lui Gamaliel (la picioarele căruia a învățat Legea Pavel). (...) Hillel, care a trăit 120 de ani, tatăl lui Simeon Justus, Simeon al lui Gamaliel, Gamaliel al lui Simeon Junior, [s-a remarcat prin] fapte mari, care sunt și pline de învățătură și de noblețe, [fiind] din neamul lui David. Sinagoga a fost administrată sub îndrumarea lui în total 100 de ani, până la captivitatea romană”⁵⁴ După Ieronim, Hillel ar fi atins deplinătatea vârstei (*floruerit*) în cca. 30 î. Hr., deci dreptul Simeon, fiul și ucenicul său, ar fi fost deja în vârstă la nașterea lui Hristos.⁵⁵

Gamaliel (I) (*Pikrei Avot* 1.16 sqq.), maestrul Sf. Ap. Pavel, a avut un fiu numit Simeon (I) (*Pikrei Avot* 1.17, care a trăit în timpul războiului cu Roma⁵⁶), iar acesta un fiu Gamaliel (II) (80-115 d. Hr.), iar acesta un fiu Simeon (II) (*Pikrei Avot* 1.18).⁵⁷ Pe de o parte, pe lângă răspândirea evidentă a numelui Simeon, chiar din exemplele citate mai sus, putem observa și aceea că supranumele de Justus (Ῥαδοκ) era destul de frecvent, inclusiv ca atașat numelui

de Simeon. Pe de altă parte, deși nu păstrează tradiția care îl leagă de traducerea Septuagintei, autori care nu sunt ortodocși nu împărtășesc opinia că Simeon din *Luca 2* ar fi fiul sau un ucenic al lui Hillel, ci un om în vârstă care aștepta venirea lui Mesia și a fost învrednicit de o descoperire a Duhului Sfânt.⁵⁸

Se poate rezuma următoarea schemă cronologică a personajelor cu numele Simon cel Drept (Justus / Ṭadok) și a apartenenței lor genealogice:

1.		2.	
Onia I	arhiereu cca. 300 î. Hr.	Hillel	<i>floruerit</i> : cca. 30 î. Hr.; ar fi trăit 120 de ani.
S i m e o n Justus I	Ptolemaeus II P h i l a d e l p h o s (285–246 î. Hr.) <i>Septuaginta</i>	S i m e o n Justus II	J. Bollandus: l-ar fi întâmpinat pe Hristos în templu
Onia II		Gamaliel (I)	maestrul Sf. Ap. Pavel
Simeon	<i>floruerit</i> : Ptolemaeus Philopator (222-205 î. Hr.), Olimpiada 134 (224-221 î. Hr.); 3 <i>Macabei</i> 1-2	Simeon (I)	
		Gamaliel (II)	
		Simeon (II)	

Un anume Celsus, autor vechi, transmite o informație unică despre Dreptul Simeon: „Susține acolo Celsus că Sf. Simeon bătrânul a fost cândva privat de folosința ochilor, dar când L-a primit pe genunchi pe Hristos, și-a recăpătat vederea în mod miraculos.”⁵⁹ Aceasta mai degrabă este o înfloritură, preluată, după cum mărturisește și Celsus,⁶⁰ din literatura apocrifă, decât tradiția pe care a reținut-o Biserica referitor la apartenența dreptului Simeon la grupul traducătorilor *Septuagintei*. Toate sursele patristice sigure par a nega ideea că dreptul Simeon ar fi fost preot.⁶¹ Binecuvântarea a dat-o dreptul Simeon, fie, după unii,

primind preoția în mod special, de la Dumnezeu, fie, mai degrabă, în calitate de profet. Despre sacrificiul pentru curățirea de la 40 de zile de la naștere, evanghelistul nu spune că l-ar fi săvârșit însuși Simeon.⁶² Faptul că dreptul Simeon nu ar fi fost preot nu pare a fi compatibil cu căutarea lui între ucenicii lui Hillel, sau ca fiu al lui, din moment ce „Sinagoga a fost administrată sub îndrumarea lui [Hillel] în total 100 de ani, până la captivitatea romană” (v. mai sus).

Toată literatura critică abordează problema dreptului Simeon de pe principii identice, căutând să găsească un Simeon în vârstă, care a putut ajunge contemporan cu Hristos, dar presupune ca fabulatorie tradiția că el ar fi fost unul dintre traducătorii *Septuagintei*. După cum am arătat, se caută, astfel, o rezolvare raționalistă. Este de înțeles: la fel se caută explicații raționale pentru minunile lui Moise, ale profeților, ale Mântuitorului, ale apostolilor sau pentru altele consemnate de literatura patristică sau hagiografică. Biserica nu se grăbește nici ea să sporească numărul minunilor pe care le consideră tradiție autentică, dar, cu toate acestea, începând de la minunile biblice și continuând cu altele, Biserica nu se ferește, totuși, să le primească, alături de cele biblice, și pe cele preluate de tradiția patristică și liturgică. Astfel, îndoiala raționaliștilor nu este suficientă pentru a înlătura tradiția că dreptul Simeon ar fi fost unul dintre traducătorii *Septuagintei*, care ar fi ajuns la o vârstă înaintată când L-a întâmpinat pe Hristos tocmai datorită descoperirii ce i-a fost făcută când traducea *Isaia 7,14*. De altfel, o vârstă nefiresc de înaintată, atinsă din voia Domnului, se potrivește foarte bine cu textul biblic din *Luca 2,25 sq.*, de unde aflăm că dreptul Simeon abia aștepta să-L vadă pe Hristos, dar și să poată să plece din lumea aceasta – ambele acestea fiindu-i promise de către Dumnezeu («după cuvântul Tău» - *Luca 2,29*), denotând nu o simplă așteptare, ci una care ascunde taina unui miracol.

5. Iezechiel 44,1-3.

«Apoi m-a dus bărbatul acela înapoi la poarta cea din afară a templului, spre răsărit, și aceasta era închisă./ Și mi-a zis Domnul: „Poarta aceasta va fi închisă, nu se va deschide și nici un om nu va intra pe ea, căci Domnul Dumnezeu al Israel a intrat pe ea. De aceea va fi închisă./ Cât privește pe rege, el se va așeza acolo, ca să mănânce pâine înaintea Domnului; pe calea porții va intra și pe aceeași cale va ieși“».

Acest text a fost considerat, în tradiția Bisericii, ca o profeție pentru pururea fecioria Maicii Domnului. O scriere din sec. IV, despre care nu se știe sigur dacă se poate atribui Sf. Grigorie de Nyssa, asociază profeția din *Iezechiel 44,1-3* cu altele din Vechiul Testament (*Isaia 1,2-3*; *8,1*; *49,1*; *Daniel 2,34,45*) și cu fecioria Maicii Domnului: „Să o socotim pe Fecioara ca pe cartea cea nouă. Căci precum foaia cea nouă este curată, fiind nescrisă, astfel și Sfânta Fecioară este ferită de bărbat. Și iarăși, „Tot bărbatul care deschide pântecul,

sfânt al lui Dumnezeu va fi chemat.“ Dar nu bărbatul deschide pânțele, ci însoțirea bărbatului cu femeia. Prin urmare, cuvântul trebuie înțeles despre Domnul.”⁶³ Acest exemplu arată cât de veche este această asociere profetică, între textul din *Iezechiel* 44,1-3 și minunea nașterii Mântuitorului din Fecioară.

III. Concluzii.

Profețiile biblice sunt diverse, de la cele mai evidente la aluzii sau metafore, vizând evenimente viitoare ce priveau poporul Israel, respectiv cele mesianice sau eshatologice. Între profețiile mesianice, un caracter aparte îl au cele care se referă la Maica Domnului, cea care avea să Îl aducă în lume pe Mântuitorul lumii. Interpretarea unei profeții din Vechiul Testament o putem găsi, în primul rând, în Noul Testament, dar și la Sfinții Părinți și în practica liturgică a Bisericii. Îndoiala raționalistă referitoare la interpretarea unui text biblic nu este suficientă pentru a respinge o minune sau o profeție, dacă acestea își găsesc ecou în însăși învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, a apostolilor sau în Sfânta Tradiție. Creștinii ortodocși mărturisesc caracterul inspirat al Scripturii (2 *Timotei* 3,16), iar astfel Scriptura, deși conține numeroase relatări istorice, cuprinde și minuni și profeții autentice, ca lucrări ale lui Dumnezeu.

Astfel, Vechiul Testament prezintă pasaje care pot fi interpretate ca profeții referitoare la Maica Domnului și ele au fost astfel înțelese de timpuriu în tradiția Bisericii. Dintre ele ne-am ocupat aici de: *Facerea* 3,15, *Psalmul* 44/45,11-21, *Proverbe* 8,22-23, *Isaia* 7,14 și *Iezechiel* 44,1-3.

Parcurgând aceste texte, vedem că Maica Domnului este prezentată, mai întâi, ca o a doua Eva, urmașă a celei dintâi, care Îl aduce pe lume pe Mesia (*Facerea* 3,15).

Apoi, înțelegem că ea a fost aleasă de către Dumnezeu, motiv pentru care este plină de daruri (*Psalmul* 44/45,11-15), îndeosebi duhovnicești (*Psalmul* 44/45,15, aluzie la *Luca* 1,28). Profeția trimite și la un moment reținut de Sfânta Tradiție, nu în Noul Testament, al afierosirii copilei Maria la templu de către părinții ei, când o însoțeau cu bucurie mulțime de fecioare (*Psalmul* 44/45,16-18). Ne este transmis principiul, prețios practicii cultului ortodox, Sfânta Fecioară Maria, fiind este mama Mântuitorului, devine mama tuturor credincioșilor (*Psalmul* 44/45,19a). Căpetenii și popoare o vor cinsti și vor primi protecția ei (*Psalmul* 44/45,19-21) – după cum întărește ea însăși în *Luca* 1,48.

Textul din *Prov.* 8,22-23 este înțeles de către unii Sfinți Părinți ca referindu-se la cunoașterea din veșnicie, de către Dumnezeu, a misiunii importante a Maicii Domnului în planul mântuirii.

Profeția din *Isaia* 7,14 dezvăluie nașterea miraculoasă a Mântuitorului, respectiv că Maica Sa va fi fecioară – după cum este preluat textul și în Septuaginta, și în Noul Testament, și la toți Sfinții Părinți care au scris despre el.

Unele interpretări patristice ale textului din *Iezechiel* 44,1-3 arată că el era înțeles, încă din primele veacuri, tot ca o profeție referitoare la fecioria Maicii Domnului.

Bibliografie

Acta conciliorum oecumenicorum, tom 1, vol. 1, partea 4, De Gruyter, Berlin, 1927.

Ambrozie al Milanului, Sf., *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, trad. pr. Prof. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga, Prof. Maria Hetco, Ed. IBMBOR, București, 2007.

Apologeți de limbă greacă, PSB 2, ed. T. Bodogae, Olimp Căciulă, D. Fecioru, Ed. IBMBOR, 1980.

Bădiliță, Cristian (ed.), *Evangheliile apocrife*, Ed. Humanitas, București, 1996.

Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură. Bucharest: 1688, <https://archive.org/details/Biblia1688>.

Biblia sau Sfânta Scriptură. Bucharest: Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, PF Daniel, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2008.

Bollandus, Ioannes. *Acta sanctorum*. Paris-Bruxelles-Roma: Editio nova curante Ioanne Carmandet, 1845-1959. Bollandus, *Acta sanctorum*, vol. 4, Februarius, tomus I, Editio nova, 1863.

Bollandus, Ioannes. *Acta sanctorum*. Antverpiae, Bruxellis: 1643-1925. Bollandus, *Acta sanctorum*, vol. 10, October, tomus IV, Editio prima, 1780.

Ceaslov, (copia ediției cu binecuvântarea PF Justinian, Patriarhul României, 1973), Ed. IBMBOR, București, 1993.

Cedrenus, Georgius, Ioannis Scylitzae, *Compendium historiarum*, 2 vols., ed. Weber, Bonn, vol. 1, 1838; vol. 2, 1839.

Concilium universale Ephesenum anno 431, *Acta conciliorum oecumenicorum*, tom 1, vol. 1, părțile 1-2, De Gruyter, Berlin, 1927.

Crélier, Henri Joseph, *La Sainte Bible. La Genèse et introduction au Pentateuque*, ed. Franciscus, Archiepiscopus Parisiensis, Paris, 1888.

Deferrari, Roy J. (ed.), *Saint Basil. The Letters*, in Four Volumes, William Heinemann, G.P. Putnam's Sons, London, New York, 1926-.

Delehaye, H. (ed.), *Synaxarium Constantinopolitanum*, în *Analecta Bollandiana* (apud Socios Bollandianos), (Bruxellis, 1837), Louvain, (reprod.) 1954.

Dicționar biblic, Societatea Misionară Română, Editura „Cartea creștină”, Oradea, 1995.

Epifanie Monahul, Simeon Metafrastul, Maxim Mărturisitorul, *Despre Nașterea, Viața și Adormirea Maicii Domnului. Trei Vieți bizantine*, trad. și ed. diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis Sibiu, 2007.

Flavius Josephus, *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*, Prefață de Răzvan Theodorescu, Traducere de Gheneli Wolf și Ion Acsan, Cuvânt asupra ediției și note explicative de Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 1997.

Flavius Josephus, *Antichități iudaice*, Vol. 2, Cărțile XI-XX, *De la Facerea lumii până la răscoala împotriva lui Nero*, Prefață de Răzvan Theodorescu, Cuvânt asupra ediției, traducere și note de Ion Acsan, Editura Hasefer, București, (vol. 1, 1999), 2001.

Gregorius Nysenus, S., *Testimonia adversus Judaeos* [Sp.], Migne PG 46, 1863, col. 193-233.

Hésychius de Jérusalem, *Homiliai de Hypapante*, 1-2, *Les homélies*, i-xv, ed. M. Aubineau, Société des Bollandistes, Brussels, 1978.

Hierotheos (Blachos), Rev. Archimandrite, *The Unconditionality of the Divine Incarnation*, http://www.synodinresistance.org/Theology_en/E3c8002dGiatiEns4.pdf.

Ioan Gură de Aur, Sf., *Omilii la Facere*, 2 vol., trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioaru, Ed. IBMBOR, București, 2003.

Ioan Gură de Aur, Sf., *Scrieri*, Partea a treia, *Omilii la Matei*, trad. pr. D. Fecioru, *Părinți și Scriitori Bisericești*, 23, Ed. IBMBOR, București, 1994.

Josephus, in nine volumes, with an English translation by H. St. J. Thackeray, vol. III, *The Jewish Wars*, Books IV-VII, The Loeb Classical Library, 210, William Heinemann, Harvard University Press, London, 1961.

Josephus, in nine volumes, with an English translation by Ralph Marcus, vol. VII, *The Jewish Wars*, Books XII-XIV, The Loeb Classical Library, 365, William Heinemann, Harvard University Press, London, 1957.

Lampe, G. W. H., *A Patristic Greek Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1961.

Liddell, Henry George, Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1996.

Mansi, J. D. (ed.), *Sanctorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, 1692-1769, vol. V, H. Welter, Paris, 1761.

Maxim Mărturisitorul, Sf., *Viața Maicii Domnului*, trad. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1998.

Máximas de los Maestros, versión de Eliahu Toker y Abraham Platkin, dibujos de Ester Gurevich, Ediciones Arte y Papel, Buenos Aires, 1988.

Popescu, Prof. Teodor M., *Importanța Sinodului al IV-lea Ecumenic*, în „Ortodoxia”, nr. 2-3, aprilie-sept., Ed. IBMBOR, București, 1951.

Shaw, Pamela-Jane, *Discrepancies in Olympiad Dating and Chronological Problems of Archaic Peloponnesian History*, în seria *Historia, Einzelschriften*, vol. 166, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2003.

Θείον προσευχητάριον, Εκδοσις Ενδεκατη, Ακολουθία τοῦ Ἀποδείπνου, 1982.

The New Testament, In The Original Greek Byzantine Textform, Compiled and arranged by Maurice A. Robinson and William G. Pierpont, Chilton Book Publishing Company, ISBN: 0-7598-0077-4, Southborough, Massachusetts, 2005.

The Septuagint with Apocrypha in English, Trad. Sir Lancelot C. L. Brenton, 1851, la <http://ecmarsh.com/lxx/Esaias/index.htm>.

The Sayings of the Jewish Fathers (Pirke Abot), Translated, with an Introduction and Notes by Joseph I. Gorfinkle, Library of Jewish Classics, III, Second Edition, 1913.

Note bibliografice

¹ Josh McDowell, *Mărturii care cer un verdict*, Societatea Misionară Română, Wheaton IL, SUA, 1992, pp. 154 sq.

² *Ibid.*, pp. 177 sq.

³ *Ibid.*, p. 186.

⁴ *Ibid.*, pp. 82-83.

⁵ *Ibid.*, p. IX.

⁶ Am trecut peste tot primul număr al unui *Psalm* din Septuaginta, iar al doilea din Biblia ebraică.

⁷ Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, 2003, vol. 1, Omiliile XVI-XVII, pp. 168-202. Sf. Ambrozie al Milanului, 2007, & 54-77, pp. 94-112. După cum arată H-J Crélier, este evident că Dumnezeu nu se referă în acest pasaj, în mijlocul relației dramatice despre căderea în păcat, la un eveniment al istoriei naturale, ci se referă doar în subsidiar la șarpe ca reptilă și instrument al diavolului, cel vizat în mod expres fiind diavolul - Crélier, 1888, p. 55.

⁸ Matei 23,33: «ὄφεις γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης;» - «Șerpi, pui de vipere, cum veți scăpa de osânda gheenei?».

⁹ Ioan 8,44: «ὁμίεις ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ.» - «Voi sunteți din [tatăl] diavol și vreți să faceți poftele tatălui vostru. El, de la început, a fost ucigător de oameni și nu a stat într-un adevăr, pentru că nu este adevăr întru el. Când grăiește minciuna, grăiește dintru ale sale, căci este mincinos și tatăl minciunii.» Cf. Crélier, 1888, p. 56.

¹⁰ „Επί Σοι χαίρει, Κεχαριτωμένη, πάσα η κτίσις, αγγέλων το σύστημα και ανθρώπων το γένος. Ηγιασμένη Ναέ και Παράδεισε λογικέ, Παρθενικόν καύχημα, εξ ης Θεός εσαρκώθη και παιδίον γέγονεν ο προ αίωνων υπάρχων Θεός ημών. Την γαρ Σην μήτραν θρόνον εποίησε και την Σην γαστέρα πλατυτέρα ουρανών απειργάσατο. Επι Σοι χαίρει, Κεχαριτωμένη, πάσα η κτίσις, δόξα Σοι.” - „De tine se bucură, ceea ce ești plină de dar, toată făptura, soborul ingeresc și neamul omnesc, ceea ce ești biserică sfințită și rai cuvântător, laudă fecioriei, din care Dumnezeu S-a întrupat și prunc S-a făcut Cel ce este mai înainte de veci, Dumnezeuul nostru. Că mitrasul tău scaun l-a făcut și pânțelele tău mai încăpător decât cerurile l-a lucrat. De tine se bucură toată făptura, ceea ce ești plină de dar, slavă ție.” (Axionul Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare). *Θείον προσευχητάριον*, 1982, Ακολουθία τοῦ Ἀποδείπνου, p. 115. *Ceaslov*, 1993, pp. 582 (Paraclisul Maicii Domnului).

¹¹ Crélier, 1888, p. 55.

¹² Crélier, 1888, p. 55.

¹³ *Ibidem*, p. 56.

¹⁴ „Să învie Dumnezeu și să se risipească vrăjmașii Lui și să fugă de la fața Lui cei ce-L urăsc pe Dânsul. Să piară, cum piere fumul; cum se topește ceara la fața focului, așa să piară diavoli de la fața celor ce-L iubesc pe Dumnezeu și se însemnează cu semnul crucii și zic cu veselie: Bucură-te, preacinstită și de viață făcătoare crucea Domnului, care alungi pe diavoli cu puterea Celui ce S-a răstignit pe tine, a Domnului nostru Iisus Hristos, și S-a pogorât la iad și a călcat puterea diavolului și te-a dăruit nouă pe tine, cinstită crucea Sa, spre alungarea a tot pizmașul. O, preacinstită și de viață făcătoare crucea Domnului! Ajută-mi cu Sfânta Doamnă Fecioară, Născătoare de Dumnezeu, și cu toți sfinții în veci. Amin.” – Rugăciunea Cinstitei Cruci, la sfârșitul Rugăciunilor de Seară – *Ceaslov*, ed. cit., pp. 175-176.

¹⁵ Sf. Maxim Mărturisitorul, 1998, pp. 10-14.

¹⁶ *Protoevanghelia lui Iacov*, VI-VIII, în Bădiliță, 1996, pp. 48-49. *Viața lui Iosif*, III, în *ibidem*, pp. 76-77. *Epifanie*, & 4, în *Epifanie et alii*, 2007, p. 10.

¹⁷ Rev. Archimandrite Hierotheos (Blachos), *loc. cit.*

¹⁸ Biblia, 1688, p. 459.

¹⁹ *The Septuagint with Apocrypha in English*, 1851, *loc. cit.*

²⁰ Liddell & Scott, 1996, p. 750.

²¹ Presbyter Basileios A. Georgopoulos, Th.D., *The Person of the Theotokos in Protestant Theology*, p. 4, <http://www.synodinresistance.org/pdfs/2009/02/02/20090202cTheotokosinProtestantTheology.pdf> (This article appeared in the periodical *Koinonia* (Koinonia), April-August, 2002, pp. 133-135.): „In the twentieth century, Protestant theology has likewise revived the arguments of ancient Jewish anti-Christian polemics against the Eternal Virginity of the Theotokos. Among such arguments, for example, is the claim that the passage from Isaiah 7:14 [affirming the conception of Emmanuel by a Virgin—Trans.] employs in Hebrew the word “Almah” (a young woman or maiden) and not “Bethula” (virgin), which was supposedly translated incorrectly by the Seventy [i.e., in the Septuaginta—Trans.]”.

²² Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia întâia*, XXXII, trad. Pr. Prof. Olimp N. Căciulă, în *Apologeți de limbă greacă*, 1980, p. 47: „Steaua cea strălucitoare care a răsărit [*Numerii* 24,17] și floarea care s-a ridicat din rădăcina lui Iessei [*Isaia* 11,1,10] este acest Hristos. El S-a născut, prin puterea lui Dumnezeu, dintr-o fecioară, care se trăgea din sămânța lui Iacob, cel ce a fost părintele lui Iuda, care, așa cum am văzut, a fost strămoșul iudeilor. Cât privește pe Iessei, care de-a lungul generațiilor a fost fiul lui Iacob și al lui Iuda, el a fost, la rândul lui, protopărintele lui Hristos.”.

²³ Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia întâia*, XXXIII, *loc. cit.*, 1980, p. 47-48: „Cuvintele „Iată Fecioara va lua în pântece” nu înseamnă că Fecioara va concepe în urma unei împreunări omenești; căci dacă ar fi avut loc o împreunare omenească, cu orișicine, ea nu ar mai fi fost fecioară; ci puterea lui Dumnezeu venind asupra Fecioarei o a umbrit (*Luca* 1,35) și a făcut-o, deși era fecioară, să poarte în pântece. Iar îngerul, care a fost trimis de Dumnezeu, în vremea aceea, i-a binevestit ei, zicând: «Iată, vei concepe în pântece de la Duhul sfânt și vei naște Fiu, care se va chema Fiu al Celui Prea Înalt și-I vei pune numele Iisus, căci El va mântui pe poporul lui de păcatele lui.» (*Luca* 1,31-32; *Matei* 1,20-21), așa cum ne-au învățat despre Mântuitorul nostru Iisus Hristos cei ce ne-au păstrat toate memoriile în legătură cu El și cărora am crezut, deoarece Duhul cel profetic a amintit și prin Isaia, cel menționat mai înainte, așa cum am arătat, că Acesta se va naște. prin Duhul, deci, și prin puterea cea de la Dumnezeu, nu este îngăduit să înțelegem altceva, decât pe Cuvântul, Care este primul născut al lui Dumnezeu, așa cum Moisi, profetul cel mai înainte amintit, a arătat. Și acesta, venind asupra Fecioarei a umbrit-o, nu ca urmare a vreunei împerechieri omenești, ci prin puterea lui Dumnezeu. Iar cuvântul „Iisus”, care este un nume evreiesc, în limba greacă înseamnă Mântuitor. Pentru aceasta și îngerul a zis, adresându-se Fecioarei: «Și-i vei pune numele Iisus; căci El va mântui pe poporul lui de păcatele lor.» [*Matei* 1,21]. Cum că cei ce profetesc nu sunt inspirați de nimeni altul decât de Cuvântul lui Dumnezeu, socotesc că și voi înșivă sunteți de acord.”.

²⁴ Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Dialogul cu iudeul Trifon*, trad. Pr. Prof. Olimp N. Căciulă, în *Apologeți de limbă greacă*, 1980, XLIII, pp. 138-139, LXIII, p. 165-166, LXVI, 169-170.

²⁵ Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Dialogul cu iudeul Trifon*, *loc. cit.*, 1980, LXVII, p. 170.

²⁶ Nota 541, a traducătorului: „În anumite cercuri restrânse ale învățaților iudei se cunoștea faptul că Hristos avea să pătimească. De altfel Tryfon însuși face această mărturisire (capit. LXXXIX,1). Dar această idee despre un Mesia pătimitor nu ajunsese să fie niciodată populară în mediile iudaice.”

²⁷ Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Dialogul cu iudeul Trifon*, loc. cit., 1980, LXVIII, p. 173.

²⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, 1994, p. 67.

²⁹ *Ibid.*, pp. 67-68.

³⁰ *Ibid.*, p. 68.

³¹ *Ibid.*, p. 69.

³² *Ibid.*

³³ Popescu, 1951, p. 194.

³⁴ Citatul are forma redată în Noul Testament, la Matei, *καλέσουσιν* (3 pl. viitor ind., act.). În *Septuaginta* apare *καλέσεις* (2 sg. viitor ind. act.).

³⁵ Expresia completă la Matei este: *ὁ ἐστὶν μεθερμηνεύμενον Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός*. Pavel de Emesa citează esențialul.

³⁶ Între ocurențele similare ale cuvântului *ἐνανθρωπήσαντα* la Sfinții Părinți, revelator este, e. g., contextul de la Sf. Vasile cel Mare. Acesta, comentând Crezul de la Niceea, scrie la un moment dat: „Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα 9 παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητὴν. καὶ εἰς ἓνα Κύριον 10 Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ 11 Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς: Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ: γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα: ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ 12 ἐν τῇ γῆ: τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, 13 καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς 14 οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.” (Basil, Saint, Bishop of Caesarea, *Epistulae*, 125, în Deferrari, 1926). Textul redă aproximativ textul Crezului în forma inițială de la Niceea (fără completările de la Constantinopol, 381, sinod care se va ține după plecarea sfântului la cer), introducând unele explicații: „Credem întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atoțîitorul, Făcătorul tuturor celor văzute și al celor nevăzute; și întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a născut din Tatăl, Unul Născut, *adică din ființa Tatălui*, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, Cel ce S-a născut, nu a fost făcut, de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, atât cele din cer, cât și cele de pe pământ, Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire a coborât și S-a întrupat, *luând ființa omenească*, a pățimit și a înviat a treia zi, și S-a înălțat la ceruri, [și] va veni să judece viii și morții; și întru Sfântul Duh”.

³⁷ Aluzie clară la *Galateni* 4,4: «ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον». De aceea, *ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν (în zilele din urmă)* se înțelege, de fapt, *plinirea zilelor sau plinirea vremii*, ca în textul biblic.

³⁸ Cuvântul *οἰκειώσας* este participiu aorist al verbului *οἰκειόω*, care înseamnă „a face, a constitui”, de unde „a concepe”. Coloana latină de la Mansi traduce *οἰκειώσας* prin „conceptione” (*zāmislire*), i.e.: „[de la început,] de când s-a constituit/ conceput/ zămislit”.

³⁹ Aluzie la *1 Corinteni* 6,19: «τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστίν» - «trupul vostru este templu al Duhului Sfânt, care este în voi».

⁴⁰ Verbul *προέρχουμαι* (de unde *προήλθεν*, 3 sg. aor ind. act.), pe lângă sensul principal, de „a înainta, a avansa”, de unde „a ieși în față / la iveală” are și înțelesul particular de „a fi născut”.

⁴¹ „Εὐκαίρον σήμερον τὴν ὑμετέραν παρακαλέσαι εὐλάβειαν ἱερόν τινα χορὸν ἅμα ἡμῖν συστήσασθαι καὶ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγελῶν ἀναβοῆσαι <δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ 10. ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.> σήμερον γὰρ ἡμῖν παιδίον ἐγεννήθη ἐφ' ᾧ πᾶσα ἡ ὁρωμένη καὶ ἀόρατος κτίσις βεβαίως τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας κέκτηται: σήμερον ἡ ὑπερφυῆς λυεταί λοχεῖα καὶ τῆς ἀπειρογάμου παρθένου λύνονται αἱ ὠδίνες. ὃ τοῦ θαύματος τίκει ἡ παρθένος καὶ μένει παρθένος· γίνεται μήτηρ καὶ οὐ πάντα τὰ μητρὸς ἀκριβῶς ὑπομένει. ἔτικτεν μὲν γὰρ, ὡς νόμος γυναιξίν, ἡ παρθένος, ἔμεινεν δὲ παρθένος, ὡς οὐ νόμος ταῖς τικτούσαις γυναιξίν. ἄνωθεν προορώμενος ὁ προφήτης Ἰσαΐας τὸ θαῦμα ἀνέβόα: <ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ

καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.> τοῦτο διασαφῶν ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν <ἐρμηνευόμενον Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός.> τίκτει οὖν ἡ θεοτόκος Μαρία τὸν Ἐμμανουήλ. Ἐβόησεν ὁ λαός· ἰδοὺ ἡ πίστις αὕτη ἐστίν, θεοῦ δῶρον Κύριλλε ὀρθόδοξε· τοῦτο ἀκούσαι ἐζητούμεν. ὁ μὴ οὕτω λέγων ἀνάθεμα ἔστω. Λοιπὸν εἶπεν ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος· ὁ τοῦτο μὴ λέγων καὶ νοῶν καὶ φρονῶν ἀνάθεμα ἔστω ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ἐτεκτεν οὖν ἡμῖν ἡ θεοτόκος Μαρία τὸν Ἐμμανουήλ, Ἐμμανουήλ δὲ θεὸς ἐνανθρωπήσαντα. ὁ γὰρ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ πατρὸς ἀρρήτος καὶ ἀνεκφράστος γεννηθεὶς θεὸς λόγος ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τίκτεται καὶ ἐκ γυναικός. Τὴν γὰρ ἡμετέραν τελείως ἀνεληφώς φύσιν καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐκ πρώτης συλλέψεως οικειώσας ἑαυτῷ καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα ναὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος, προήλθεν ἐκ τῆς θεοτόκου θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος ὁ αὐτός. δύο γὰρ φύσεων τελείων συνδρομή, θεότητος φημί καὶ ἀνθρωπότητος, τὸν ἕνα ἡμῖν ἀπετέλεσεν υἱόν, τὸν ἕνα Χριστόν, τὸν ἕνα Κύριον.” = *Concilium universale Ephesenum anno 431*, in *Acta conciliorum oecumenicorum*, tom 1, vol. 1, parte 4, De Gruyter, Berlin, 1927, pp. 9-10 (ρκβ) Λίβελλος ἐπίδοθεις τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κυρίλλῳ παρὰ Παύλου ἐπισκόπου Ἐμέσης τοῦ ἀποσταλέντος παρὰ Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχείου, pentru Arhiepiscopul Chiril) - pp. 6 sq./). J. D. Mansi, op. cit., vol. V, 1761, pp. 293-294 (prima jumătate citată și tradusă aici, iar cealaltă jumătate a textului continuă pe următoarele două coloane): *Homilia Pauli episcopi Emiseni, habita vigesimo nono die mensis Chorar, in magna Alexandriae ecclesiae, praesente beato Cyrillo, de nativitate domini et salvatoris nostri Jesu Christi, et quod beata virgo Maria sit Dei genitrix, quod non duos, sed unum Filium et dominum Christum dicamus.*

⁴² Pentru 2-3 februarie: Bollandus, *Acta sanctorum*, vol. 4, Februarius, tomus I, Editio nova, 1863, pp. 270 sqq., îndeosebi 279 sqq. Cf. Delehay, *Synaxarium Constantinopolitanum*, Februarius, III, Louvain, (reprod.) 1954, pp. 439-440. Pentru 8 octombrie: Bollandus, *Acta sanctorum*, vol. 10, October, tomus IV, Editio prima, 1780, pp. 4 sqq. Cf. Hésychius de Jérusalem, 1978, pp. 24-42, 61-74.

⁴³ Lev. 12,2-4: «Dacă femeia va zămislî și va naște prunc de parte bărbătească, necurată va fi șapte zile, cum e necurată și în zilele regulei ei./ 3. Iar în ziua a opta se va tăia pruncul împrejur./ 4. Femeia să mai șadă treizeci și trei de zile și să se curățe de sângele său; de nimic sfânt să nu se atingă, și la locașul sfânt să nu meargă, până se vor împlini zilele curățirii ei.» Dacă se numără 8 + 33 = 41, dar numărătoarea include ziua a 8-a în cele 33, iar atunci sunt 40 de zile. Este același sistem ca în cazul celor 50 de zile ale Cincizecimii, care sunt de fapt 49, dar li se adaugă ziua Paștelui, cu care începe numărătoarea.

⁴⁴ 2 februarie față de 25 decembrie; 7 ianuarie pentru Crăciunul pe stil vechi este tot un „25 decembrie”, care s-a deplasat între timp cu 13 zile față de calendarul astronomic.

⁴⁵ Bollandus, *Acta sanctorum*, vol. 10, October, tomus IV, Editio prima, 1780, pp. 7-12.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 7.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 7-8: „Verum tanta Simeonis aetas non aliunde orta videtur, quam ex errore, quo sanctus Simeon cum altero Simeone, cognomento Justo et summo Judaeorum sacerdote, Oniae II patre, confunditur; neque tantum illius senium speciem verisimilitudinis habet, merumque apparet commentum Talmudicum. Quod autem S. Chrysostomum, a Cedreno laudatum in Opere de sex diebus, attinet; quemadmodum is sanctum Pater lucubrationum suarum multitudine clarissimus exstitit, ita quam plurimi eidem foetus spurii, e quorum aliquo (non enim in genuinis operibus ejus Simeon ex 72 interpretibus fuisse legitur) id ipsum Cedrenus excerpserit, adscripti fuere.”

⁴⁸ Cedrenus, 1838, vol. 1, p 328: „κάκεισε ἔτεκε τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιέτεμε τὸ παιδίον, καὶ μετὰ μ' ἡμέρας ἀνήγαγεν αὐτὸ εἰς Ἱεροσόλυμα παραστήσαι τῷ κυρίῳ κατὰ τὸν νόμον, καὶ ὑπεδέχθη παρὰ τοῦ δικαίου Συμεῶν. οὗτος γὰρ ὁ θεοδόχος Συμεῶν Ἰουδαῖος ὢν εἰς ὑπήρχε τῶν ο' τῶν καὶ Ἑβραϊκῶς συνθεθειμένην τὴν παλαιὰν θεῖαν γραφὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν μεταβαλόντων ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ φιλαδέλφου βασιλέως Αἰγύπτου, πρὸ χρόνου τῆς Χριστοῦ παρουσίας, ὡς ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ ἐξαήμερῳ λέγει. ὃς ἐντυχὼν τῷ τοῦ προφήτου Ἡσαίου ῥητῷ τῷ λέγοντι „ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ“ διηπίστησε τοῦτῳ, ἀδύνατον εἶναι λέγων, ὅσον ἐπ' ἀνθρωπίνῃ φύσει, τὸ παρθένον

τεκεῖν. οὗτος οὖν ἔχων ἀποκαλύψεως ἔτυχε θείας, ἕως τότε τῷ βίῳ περιεῖναι ἕως ἂν τελεσθῇ τὸ θεῖον τοῦ προφήτου ῥητόν· ὃ δὴ καὶ τὸ θεῖον ἡμᾶς διδάσκει σαφῶς εὐαγγέλιον, λέγον „πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐπ’ αὐτῷ, καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου μὴ ἰδεῖν θάνατον πρὶν ἰδῆν τὸν χριστὸν κυρίου.“ ἰδὼν τοίνυν αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ βρέφος τεσσαρακονθήμερον, καὶ δεξάμενος αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ, καὶ εἰπὼν „νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ“ πρὸς αὐτὸν ἐξεδήμησε χαίρων.”

⁴⁹ *Ibidem*, p. 8: „Allios, ait Allatius in sua de Simeonum Diatriba pag. 3, Simeonem Justum confundere cum Simeone seu Simone, summo Judaeorum Pontifice, et Simeonis Justi, de quo supra, ex Onia II nepote. At Simon hic eodem tempore floruit, quo Ptolemaeus Philopator, ut. ex lib. 3 Machab. (ut vocant) cap 1 et 2 liquet: hujus autem regnum Olympiadi 139 illigat Eusebius in Chronico; Christi vero Nativitatem Olympiadi 194; atque adeo Simonem Pontificem, Oniae II filium, Simonis, quem Justum dicunt, nepotem, Christo nato, dudum e vivis excessisse, oportuit. Falsa igitur sunt, vel incertam saltem, quae de S. Simone, si ea, quae de eo Scriptura memorat, excipias, narrari vidimus hactenus.”

⁵⁰ *Máximas de los Maestros*, 1988, p. 1.

⁵¹ *The Sayings...*, 1913, pp. 31-32 (cu note și comentarii).

⁵² *The Sayings...*, 1913, pp. 31-32. Pentru 1.3: „(...) Antigonus had two disciples, Zadok and Boethos, from whom arose the Sadducees and the heretical sect of Boethusians, from their misinterpretation of this verse, both denying the doctrines of immortality of the soul and resurrection.” Flavius Josephus, *Ant. iud.* 12.2.5, ed. 2001, pp. 66-67.

⁵³ Flavius Josephus, *Ant. iud.* 12.2.5, ed. 2001, p. 67. Josephus, ed. 1957, pp. 24-25.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 8.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁵⁶ Flavius Josephus, *Răzb. iud.* 4.3.9, ed. 1997, p. 314. Josephus, ed. 1961, pp. 48-48.

⁵⁷ *The Sayings...*, 1913, pp. 37-38

⁵⁸ *Dicționar biblic*, 1995, p. 1206.

⁵⁹ Bollandus, *Acta sanctorum*, vol. 10, October, tomus IV, Editio prima, 1780, p. 8: „Ait in ea Celsus, S. Simeonem senem, oculorum usu fuisse aliquando privatum, sed tandem, suscepto in ulnas Christo, visum prodigiose recipisse.”

⁶⁰ *Ibidem*, p. 9.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, pp. 9-12.

⁶³ Gregorius Nysenus, S., *Testimonia adversus Judaeos* [Sp.], Migne PG 46, 1863, col. 209: „Τὸμον οὖν καινὸν νοοῦμεν τὴν Παρθένον· ὡσπερ γὰρ ὁ χάρτης καινός ἐστι καθαρὸς, ἄγραφος ὢν, οὕτως καὶ ἡ Παρθένος ἅγια ἀμύνητος ἀνδρός. Καὶ πάλιν, „Πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται.“ Οὐδὲν δὲ ἄρσεν διανοίγει μήτραν, ἀλλ’ ἡ κοινῶνία ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα. Τὸ γοῦν εἰρημένον περὶ τοῦ Κυρίου νοητέον.”